

Prepoznavanje lastnih imen v besednih zvezah

Rok Dovjak

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610506201_10

Uvod

Vprašanje zapisa velike začetnice je zahtevno pravopisno poglavje in bolj kot katerikoli drugo povezano z zunajjezikovno dejanskostjo in njenim dojemanjem (Lengar Verovnik 2021: 44–45) – o tem priča dejstvo, da se je število členov, ki ga urejajo, v dobrih 100 letih povečalo za 266 % (pri vejici za 150 %).¹ Prispevek obravnava stalne zveze z lastnim imenom, da bi s primerjavo imenskih vzorcev nakazal mejo med obcnobesednim in lastnoimenskim delom besedne zveze ter vzroke za zadrego pri zadevnem pisanju v publicističnih in poljudnoznansvenih besedilih.²

1 Opredelitev lastnega imena

Pri lastnih imenih pomen izraza ni nujno razberljiv iz posameznih sestavin, nanaša se na en nanosnik, dvojnice pa so nezaželene (vendar že SP 1935, § 6: *Družba sv. Mohorja* in *Mohorjeva družba*). Tudi imena se spreminjajo skozi čas (*Osrednje Alpe* (SP 1950, § 19) – *Centralne Alpe*;

1 Lastna imena § 572–601 (SP 1899) oz. § 34–109, 115 in 126–155, 157–159 (SP 2001) ter vejica § 698–720, 794–796 (SP 1899) oz. § 288–352 (SP 2001).

2 Imensko gradivo v prispevku, katerega vir ni posebej zaznamovan, je pridobljeno na spletnih straneh Gigafida 2.0, Poslovni asistent Bizi, nekatera pa iz lastne izkušnje in ankete, opravljene med sedmimi lektoriciami (Z. Budkovič, M. Čepar, A. Gruden, P. Jordan, T. Kačar, M. Mansoor, N. Miloš; izkušnje lektoriranja pri Delu (štiri), RTV Slovenija (ena), dve sta samostojni podjetnici). Anketa je obsegala 16 vprašanj (težavnost poglavja o veliki začetnici, dvoumni primeri, viri ob pravopisu, vrednotenje zapisa imen v medijih, opredelitev pojmov *ustaljenost* in *skrajšano ime*, poseganje v registrirana imena, velika začetnica in besedilno krajšanje, značilni imenski vzorec v slovenščini) in 23 imen, katerih zapis je bilo treba popraviti ali pa ne. Za druge podatke o imenskem gradivu, evidentiranju del, prevajanju naslovov ipd. se zahvaljujem še T. Ažman, M. Filipčič Redžić (SNG Ljubljana), H. Bras Kernel (Narodni muzej Slovenije), M. Bregarju, I. Strelec (MOL), B. Činč Juhant (Prirodoslovni muzej Slovenije), A. Dvanajščak, S. Krečiču in B. Vircu (SNG Maribor), I. Furlan (ZOO Ljubljana), N. Gajšek (Sektor za prevajanje Generalnega sekretariata Vlade Republike Slovenije), A. Hirciju, A. Smrekarju (Narodna galerija), A. Kalagasidu (Kinodvor), B. Klepač (Ajpes), K. Kovačec Naglič (Ministrstvo za kulturo RS), A. Naglič (Slovenska kinoteka), D. Perku (Geografski inštitut Antona Melika), M. Sever (LifeLynx), Ž. Zwitteru (UL FF).

Nilovi pragovi (SP 1920, § 15) – *Nilske brzice* (SP 2001, § 203) – *K/katarakti*), a so mnoga, zlasti zemljepisna, ohranila arhaične ali narečnorazvojne posebnosti na ravni: a) glasov in naglasi (čremsa : Čemšenik), b) oblikoslovja (*Banovci*, rod. *Banovec*; *Lazi* im., *iti v Laze* tož. → *Laze* im.), c) skladnje (spremenjena raba predlogov: *iti na goro* – *iti v Kranjsko Goro*) in č) pomena (*Hudajužna* 'breg, kjer sneg kmalu skopni'). Prepoznavna so tudi zaradi brisanja besednih mej: *Vinakoper*, *Slovenijales*.

Večina lastnih imen izraža krnitev števila ter možnosti besedotvorne in skladenjske pretvorbe (Furlan idr. 2000: 12). Vse to najočitneje velja za uradna lastna imena (in znotraj teh standardizirana kot tista z najvišjo stopnjo družbenega priznanja):³ z odlokom oz. vpisom v register jim je priznana izključna pravica do rabe v uradnih dokumentih; nimajo dvojnic, nastopajo pa v dolgi in kratki obliki (Furlan idr. 2000: 15; ZGD-1, 19. in 72. člen; ZPod, 155. člen; ZDru-1, 10. člen).

Breznik opozarja, da lastno ime »zaznamuje določene osebe ali predmete« (SP 1920, § 1) oz. »posamezne osebe, živali in stvari« v nasprotju z občnimi besedami, ki izražajo vrsto (Breznik 1934, § 81; SP 1935, § 1), čemur sledijo tudi kasnejši pravopisi (SP 1950, § 4; SP 1962, § 36; SP 2001, § 34). S poimenovanjem je neka danost individualizirana (Šivic Dular 1998/99: 263), neponovljivi entiteti pa po imenu lahko pripišemo lastnosti ne glede na njeno abstraktnost ali osebno izkušnjo z njo (Lambert 1997: 100). Lastno ime s sobesedilom sicer razpoznavamo (Lubaš 1967: 149; Šivic Dular 1998/99: 264–265), a je od njega neodvisno: v vseh okoliščinah označuje določeno individualnost, ni pa nujno, da jo z besedo tudi opisuje ali razvršča (Lambert 1997: 99–100, 102–106). Velja, da so lastna imena pomensko izpraznjene občne besede, ki se prav zato v celoti izenačijo z nosilcem imenovanja in tega šele po vzpostavitvi razmerja izraz – nanosnik tudi vrstno identificirajo (Lubaš 1967: 149–150; Šivic Dular 1998/99: 260, 263–264; Lambert 1997: 100, 103–104).

Kadar imena ni mogoče najti v uradnih evidencah ali splošnoreferenčnih delih (leksikoni, enciklopedije), za razbiranje lastnega imena iz širše besedne zveze obstaja več pomagal:

- možnost izpusta ali nadomestitve jedrne besede ali besedne zveze kaže, da jedro ni del lastnega imena (*podjetje Lek* → *Lek* ali *tovarna Lek*) (Dobrovoljc idr. 2020: 104, 118);
- možnost stave nadpomenke pred besedno zvezo kaže, da je lastno ime vse, kar sledi nadpomenki (*Radio Štajerski val* → *medij Radio Štajerski val*) (Lengar Verovnik 2021: 48);
- omejena možnost prevoda nakazuje, da se besedna zveza razume kot lastno ime in ne občno poimenovanje – lastnih imen načeloma ne prevajamo, razen stvarnih (*Čopova ulica* → *la rue Čopova*, *Stritarjeva ulica* → *Stritar Street*) (PSJ 1995, § 9b; Paternoster 2011: 10; Benedičič 2018: 124).

3 Do zdaj je Komisija za standardizacijo zemljepisnih imen standardizirala vse tri različice imen držav (slovenska kratka, uradna kratka in uradna polna) ter vsa zemljepisna imena na Državni pregledni karti v merilu 1 : 1.000.000 in Državni pregledni karti v merilu 1 : 250.000 (D. Perko, ustno).

2 Zgradba lastnega imena

2.1 Lastna imena se po pomenu delijo na poimenovanja bitij, zemljepisnih in stvarnih danosti (SP 2001, § 40, 61, 77), po zgradbi pa na enodelna, ki so eno- ali večbesedna (*Orlovo pero*; *Škofja Loka*; *Veliki briljantni valček*), in večdelna (*Ivan Cankar*; *Ljubljana Center*; *Smelt Olimpija*). Furlan idr. (2000: 12) opozarjajo, da so enodelna imena enojna (*Stari trg*, *Cerovec Stanka Vraza*) ali dvojna (*Šmarje - Sap*) (prim. SP 2001, § 34). Mnoga večbesedna lastna imena so sestavljena iz samih občnih besed in šele kot celota učinkujejo kot lastno ime (*Rdeča kapica*). Lastno ime pa lahko postane tudi del večjih imenovalnih enot: *Ljubljana Moste - Polje* → *Zveza prijateljev mladine Ljubljana Moste - Polje*. Ločimo torej lastno ime kot celoto in lastno ime kot (imensko) najprepoznavnejši del te celote, kar Gložančev (2002: 120) poimenuje širše oz. ožje lastno ime. Ker se večbesedno lastno ime lahko krajša, je treba ločiti še polno od skrajšanega imena. Glede na skladensko-pomenska razmerja med sestavinami širšega imena na primeru samostalniških zvez z imenovalniškim prilastkom Šivic Dular (1998/99: 260) navaja 3 tipe:⁴

1. mesto Ljubljana ($S_O^d S_L$) – *mali Kris, prelaz Vršič, muzej Louvre*;
2. Volga reka ($^d S_L S_O$) – *Pehtra baba, Pivka jama, Pajk klobuki*;
3. Ljubljana mesto ($S_L^d S_O$) – *Alexandre Dumas mlajši, Ljubljana vzhod, Sokol Ljubljana III.*

Pri tipu 1 in 2 celota izraža pomen lastnega imena, pri tipu 3 pa ga občna sestavina zoži (del Ljubljane, ki je mesto). Občnobesedno jedro besedne zveze tipa 1 in 2 ni del imena in izraža njegov vrstni pomen, zato se lahko opusti, če je ime dovolj razpoznavno in sobesedilno razumljivo (Šivic Dular 1998/99: 264–265); pri tipu 3 pa se jedro opusti le, če določilo samo razumemo kot lastno ime (*Center 'središče Ljubljane'*).

2.2 Po tem zgledu razširjam nabor tipov glede na besedno vrsto določila oz. razmerje s samostalnikom (ujemalno, vezavno, primično):

4. Občina Kranj ($(S_O^d S_L)_L$)
- 5a. slap Mostnice ($S_O^d S_{LR}$) in 5b. cerkev sv. Petra ($S_O^d (P_{OR} S_{LR})$)
6. Ulica Ivanke Kožuh ($(S_O^d S_{LR})_L$)
7. Frana Albrehta ulica, Tkalcia jama ($(^d S_{LR} S_O)_L$)
8. slovenska Istra ($^d P_O S_L$)⁵
- 9a. Prešernova/Litijska cesta ($(^d P_s S_O)_L$) in 9b. Rdeča kapica ($(^d P_O S_O)_L$)
10. Pekarna domača ($(S_O^d P_O)_L$)

4 Legenda: S – samostalnik ali samostalniška zveza, P – pridevnik, Pr – predložna zveza; indeksi: O – občnobesedna sestavina, L – lastnoimenska sestavina; R – sestavina v rodilniku, S – svojilni pridevnik, P – posamostaljeni pridevnik; nadpisani d (^d) – določilo (prilastek).

5 Vendar *Slovenska Istra* 'primorski vinorodni okoliš', *Štajerska Slovenija* 'podravske vinorodne okoliš' (ZVin, 8. člen) – tak zapis je pričakovan kot napis na etiketi, v veznem besedilu pa že manj. Prim. *štajerska Slovenija* 'štajerski del Slovenije' – *Beneška Slovenija* 'območje Furlanije - Julijske krajine'. Drugačen zapis zadnjega zgleda je utemeljen z enakozvočnim imenom območja (Slovenija) zunaj Republike Slovenije. Glede na zgled *slovenska Istra*, ki označuje del strnjenega območja, pa je vprašljiv zapis *slovenska Benečija*, saj ne gre za del Benečije (Veneto), ampak za vzporedno poimenovanje, torej *Slovensko Benečijo*. Ker pa ime v takšni obliki ni uveljavljeno, se *slovenski* lahko razume kot ukrasni pridevek in tako vendarle zapisuje z malo začetnico, če izraz Benečija označuje dve ločeni območji..

- 11a. Boka Kotorska/Matica Slovenska ($(S_L^d P_O)_L$) in 11b. Republika Srbska ($(S_O^d P_P)_L$)⁶
- 12a. reka Iška ($S_O^d P_{PL}$) in 12b. grof Celjski ($S_O^d P_{PL}$)⁷
13. Dol pri Ljubljani ($S_L^d Pr$)/($S_O^d Pr$)_L
14. gostilna Pri Žabarju ($S_O^d Pr_L$)
15. Gostilna Pri Peclju ($(S_O^d Pr_L)_L$)

Pri naštetih primerih⁸ se jedro opusti teže kot pri tipih 1 in 2 (tema sta podobna le tip 12 in 14), saj so bolj povezani, tako skladenjsko (5 je rodilniška besedna zveza z lastnim imenom, 15 predložno ime, 6–11a in 13 so enodelna imena, 4, 11b in 15 pa dvodelna) kot pomensko (jedro je pri 4 bistveno za vrstno identifikacijo, zato se je polastnoimenilo (Furlan idr. 2000: 13, 17)). Pri tipu 11a opustitev jedra ni mogoča, saj je pri tem prav jedro kratka oblika imena. Zdi se, da se polastnoimenijo rodilniške zveze, pri katerih rodilnik pomeni opredelilnost (*Ulica bratov Babnik, Kip svobode*)⁹, ne pa vzroka ali odnosa (*korita Tolminke*), prave svojine (*dvorec pl. Erberga*), izražanja osebe (*busta Antona Försterja*) (prim. Šekli 2008: 428–429).

2.3 Po Furlan idr. (2000: 13–14) so navedeni tipi prekrivni z naslednjimi modeli:

- a) levo določilo + jedro (8 – zlasti zemljepisna lastna imena; 7, 8 – zlasti stvarna lastna imena),
- b) jedro + desno določilo (samostalniki v im.: 4, 11b, 12 – zlasti stvarna lastna imena; samostalniki v rod.: 6 – zemljepisna in stvarna lastna imena; pridevnik: 10, 11 – zlasti stvarna lastna imena;¹⁰ predložna zveza: 12 – zemljepisna in stvarna lastna imena; predložno ime: 13, 14 – zlasti stvarna lastna imena).

Furlan idr. (2000: 27–30, 35–42) opozarjajo, da se jedro imenovalniških samostalniških zvez z veliko začetnico piše, kadar označuje administrativne enote (država, občina, upravna enota, krajevna, vaška in četrtna skupnost, območna geodetska uprava,¹¹ ne pa volilna enota, volilni okraj, katastrska občina¹² in šolski okoliš), pri izrazih, ki označujejo izvir, slap, izliv, jezero, ledenik ipd. pa le v predložni zvezi (*Ledenik pod Skuto, Jezero pod Vrščacem*) in kot možnost

- 6 Levec (SP 1899, § 579) omenja možnost inverzije *Ljubljanski Sokol* → *Sokol Ljubljanski*, a uradna bi bila le ena oblika. Prim. *Mestno gledališče ljubljansko*.
- 7 Tip 11b v nasprotju z 11a načeloma poimenuje le bitja; posebnost je ta, da v ednini ni pretvorljiv v tip 8a (**Celjski grof*), v množini pa (*grofje Celjski* ali *Celjski grofje*).
- 8 Nadaljnja obravnava bi morala zajeti še tipe z več zaporednimi pridevniki: *Severne A/apneniške Alpe*, *Kranjsko-Sorško polje* 'Kranjsko in Sorško polje', *Kamniško-Savinjske Alpe* 'Kamniške ali Savinjske Alpe', *Nemško-poljsko nižavje* 'nižavje v Nemčiji in na Poljskem', *Berlinsko-varšavska dolina* 'dolina od Varšave proti Berlinu'.
- 9 Lektorice so v anketi zapisa *kip Umirajočega Galačana* in *kip Umirajoči Galačan* ocenile kot primernejša od *Kip umirajočega Galačana*.
- 10 Tipi 7 ter 9 in 10a so inverzne oblike k 6 oz. 8; okoliščine njihove rabe so redke, predvsem vzvišen slog in vezana beseda.
- 11 Sem sodi še zgled *Izpostava območne geodetske uprave + kraj*, ki pa je nenavaden, saj so navedeni isti kraji (Ljubljana, Škofja Loka), zato bi pričakovali zapis *Izpostava Območne geodetske uprave + kraj*.
- 12 Kot zanimivost opozarjam na razliko *naselje Srednja vas v Bohinju* – *katastrska občina Bohinjska Srednja vas* (SKO).

ob rodilniški vezavi (**Ustje Dragonje*).¹³ Domačije zapisujejo s predložnim imenom (*domačija/kmetija Pri + ime*), kar potrjuje Škofic (2014: 300) pri sestavi slovarja hišnih imen, vendar pa sem niso vključena poljudna imena turističnih kmetij. Izrecno opozarjajo na zgled *kanal Ledava–Mura*, ker nasprotuje zgledu *Prekop Donava–Tisa–Donava* (SP 2001, § 203). Manjka podatek za sakralne stavbe (*C/cerkev sv. Jakoba*)¹⁴ in naravne pojave, npr. slap, z rodilniško vezavo (*S/slap Savinje* 'Rinka'), pa tudi navedba zapisa sodnega, zdravstvenega, policijskega, požarnega, lovskega in ribolovnega okoliša, mejnih prehodov, planin in planinskih koč,¹⁵ turističnih naselij, območij delovanja teritorialne obrambe in Slovenske vojske, civilne zaščite, naravnih vrednot in zavarovanih območij (npr. območja Natura 2000) ipd.

3 Neenotnost imenskega vzorca

3.1 Skladenjsko-besedna raznovrstnost lastnih imen oz. stalnih zvez, v katerih ta nastopajo, močno otežuje prepoznavanje lastnoimenskosti, sploh ker imenske dvojnice, ki jih je mogoče iz nepoznavanja zamenjati za opisno poimenovanje, niso redke: nastajajo s prevodi (*Kronprinz Rudolph Schacht* → *Rudolf jašek*, *jašek Rudolf*, *Jašek prestolonaslednika Rudolfa* (PV), *Boroveljsko pregradno jezero* (AS 1996: 31) – *Boroveljsko zaježitveno jezero* (VAS 2013: 25)), poljudnim opisom (*grad Vipolže* – *V/vila Vipolže* (Gigafida 2.0, RKD)), iz potrebe po natančnejšem izražanju (*Stol in kobariški Stol*) in poimenovanjem novosti, pri čemer se imenski vzorec sčasoma lahko poenoti z večino podobnih imen ali vsaj najbolj uveljavljenimi (*jezeri Pernica I in II* (Savnik 1980: 237), *Jezero Pernica* (VAS 2013: 37) → *Perniško jezero* (Geopedia) po *Blejsko jezero*).

Imenske različice se pojavljajo tudi v atlasih, enciklopedijah in leksikonih, kar daje vtis, da so dvojnice dopustne, če so zgradbeno in pomensko prekrivne (npr. *Havajski otoki* – *Havajsko otočje*), sploh ker odstopa bralci lahko sprejemajo kot eno izmed možnosti, ne pa izjemo. *Veliki atlas Slovenije* (2013) npr. vseh entitet ne obravnava enako: z imenom ne označi gradu v Brežicah (150), zato pa redundantno kljub izrisanemu simbolu izpiše *Dvorec Betnava* (37); večje zemljepisne enote (doline, podolja, kotline, gorice) na zemljevidih načeloma niso označene (izjema so hribovja), tudi na predlistu atlasa označena *Zgornja Savinjska dolina* ne, zato pa *Pesniška dolina* (49, 55), *Dravinjska dolina* (89), ne pa tudi *Ščavniška dolina* (39), čeprav jo omenjata *Enciklopedija Slovenije* (1999: 306) in *Slovenski veliki leksikon* (2005: 475). Na neu-

13 VAS (2013) navaja *Dolina Bele* (54), *Dolina Korošice* (80), *Dolina Mrzle vode* (46), *Planina Bavhe* (rod.?) (23), *Slap Male Pišnice* (47), *Slap Suhe* (74). Takšne primere Furlan idr. (2000: 14) opredeljujejo kot dvojnični zapis na zemljevidu, ki se v prostem besedilu realizira z malo začetnico: *dolina Korošice*. Vendar pa uporabnik takšne zgleda v VAS (2013) lahko razume kot posebno ustaljene in polastnoimenjene: (*brezno*) *Čehi 2* – *Brezno Hudi Vršič* (127); (*dvorec*) *Zemona* (156), (*grad*) *Hmeljnik* (166) – *Dvorec Betnava* (37), *Grad Borl* (92); (*jama*) *Dimnice* (127) – *Jama Koliševka* (158), (*jezero*) *Jasna* (24) – *Jezero Dežno* (90), *Koprivna/Kopriunabach* (22) – *Potok Suha/Zauchenbach* (39); (*samostan*) *Stična*, *Pleterje* (128) – *Stiški samostan* (144), *Samostan Pleterje* (167). Dosledno je z veliko začetnico zapisanih 205 planin (579), izjeme (tiskovne napake?) so *Planina dol* (81), *Planina kot* (71), *Planina rovt* (52).

14 Na dvom pri zapisu sakralnih objektov so opozorile tudi lektorice: *Trg sv. Petra* – *B/bazilika sv. Petra*.

15 Klinar (1996: 74) zagovarja zapis z veliko, enako VAS (2013: 579), ki pa ne navaja sopomenke (*planinski*) *dom*.

sklajenost kazala z zemljevidi kaže tudi primer *Koča na Planini pri Jezeru* (598) – *Koča na planini Pri jezeru* (74).¹⁶

Da bi se izognili nedoslednemu navajanju imen, jih referenčna literatura zaradi jasnega nanosnika večkrat podaja opisno. Pravopisno napotilo *Ljubljanski grad* 'vzpetina' (SP 2001, § 73) tako verjetno izvira iz *Krajevnega leksikona* (Savnik 1971: 304), ki omenja *hrib Grad* ali *Ljubljanski grad*, grad pa le kot *grajsko poslopje* (ES 1992: 239 pa navaja *Grajski grič* in *grad*). Podobno se omenjata cistercijska samostana v Kostanjevici in Stični le z navedeno vrstno oznako, zato pa *Kostanjeviška jama*, ker se je za takšno ime odločilo tamkajšnje jamarsko društvo (Savnik 1971: 150; 1976: 144).

3.2 Anketa med lektoriciami je potrdila različno uzaveščenost imen (nekatero so zapisale več možnosti): *Zgornja Savinjska dolina* (4), *zgornja Savinjska dolina* (1), *Zgornjesavinjska dolina* (1), *zgornjesavinjska dolina* (2); *severna Triglavska stena* (2), *Severna Triglavska stena* (2), *severna triglavska stena* (1) in le enkrat kot v VAS (2013: 48) *Triglavska severna stena*;¹⁷ *Triglavska* in *Sedmera jezera* dojemajo kot sinonima ali stalno zvezo (*sedmera triglavska jezera*); pri *stiškem samostanu* kolebajo med vrstnostjo in lastnoimenskostjo, pri *Kamniški Bistrici* in *Polhograjski Grmadi* pa bi se tri strinjale z zapisom druge sestavine z malo, če bi tako sprejel pravopis. Opozarjajo na različne zapise *K/kras*, kar kaže tudi preglednica 1: v rabi prevladujejo *matični Kras*, *sežanski Kras*, *tržaški Kras*, vendar *Divaški kras*, *Podgorski kras*, *Petrinjski kras*, *Dolenjski kras* (prim. VAS 2013: 190 *Podgorski kras*, *Petrinjski kras*, *Veliki kras*, *Srednji kras*), kar se da utemeljiti s tem, da sta sežanski in tržaški Kras del matičnega Krasa, vendar pa bi morali k temu prištevati tudi divaškega (*Živi Kras/Craso*; če gre za občno oznako podobmočja, je razumljivo, da ga v VAS 2013 ni najti), zaradi vrstnosti (oznaka tipa površja) pa povsem izločiti *Dolenjski kras* (pravilno *dolenjski kras*, tako kot *kitajski*, *srednjeameriški kras*). Vrstna oznaka *kraški rob* se vse bolj čuti kot lastno ime, to pa vpliva tudi na zapis *Podgorski Kras*.

	Št. konkordanc	K... K... (%)	K... k... (%)	k... k... (%)	k... K... (%)	N (%)
MATIČNI KRAS	120	2,5	2,5	15,0	73,3	6,7
SEŽANSKI KRAS	118	7,6	0,8	0,8	80,5	10,2
TRŽAŠKI KRAS	309	31,0	7,0	4,0	57,5	0,5
DIVAŠKI KRAS	21	19,0	33,3	9,5	14,3	23,8
PODGORSKI KRAS	51	23,5	64,7	5,9	5,9	0,0
PETRINJSKI KRAS	13	15,4	46,2	7,7	23,1	7,6
DOLENJSKI KRAS	188	2,1	55,9	37,2	1,1	3,7
KRAŠKI ROB	878	/	66,0	31,5	/	2,5

Preglednica 1: Zapis pokrajinskih imen z neprvo sestavino *K/kras* (Gigafida 2.0). N označuje nerelevantne pojavitve. Delež je izračunan glede na pojavnost med prvimi 200 konkordancami.

¹⁶ Lektorice so se v anketi najpogosteje odločile za zapis *Koča na Planini pri jezeru*.

¹⁷ Ime *Severna triglavska stena* sicer navaja Kolarič (1955/56: 122). Zgradbeno je sedanje ime nenavadno, saj obstaja tudi zahodna triglavska stena.

Največ težav je zaznati pri prevzemanju: lektorice v anketi bi pri zvezi *letališče Charles de Gaulle Paris* osebno ime pisale v roditeljski (2), popravile začetnico v *Letališče* (2), predvsem pa poslovenile *Paris* (*pariško letališče, letališče v Parizu*) (4).

4 Zgradba uradnih oz. registriranih imen

Osebnostna imena se vpišejo v matični register (ZOI-1, 6. in 22. člen; ZMatR, 4. člen), zemljepisna v Register prostorskih enot (RPE) in Register zemljepisnih imen (REZI), imena podjetij ali firme¹⁸ pa v sodni register (ZPod, členi 183–187) in neposredno vključijo v Poslovni register Slovenije (PRS). PRS je tudi izvedeni register, torej zbira imena subjektov, npr. družtev in strank, registriranih pri drugih organih (Ajpes), te podatke pa zajemajo zbirni portali, kot je Poslovni asistent Bizi. Razpršen vpis v evidence ob odsotnosti jezikoslovcev, pri krajevnih napisih pa tudi umanjkanje preverbe v RPE in REZI (Petek, 2013: 441, 444–447), je vzrok nekaterih pravopisnih napak in neenotnega zapisa, pri čemer se v tipografijo imen, zaporedje enot in stavo ločil po registraciji ob vključitvi v druge podatkovne zbirke ne posega.

4.1 V smislu sestavin (ne pa njihovega zaporedja, tipografije in ločil) je zakonsko najnatančnejše opredeljena firma: sestavljena je iz oznake dejavnosti (ZGD-1, 12. člen; ZPod, 84., 152., 153. člen) v slovenščini (ZGD-1, 20. člen; ZJRS, 17. člen), oznake pravnoorganizacijskega tipa družbe, npr. d.d. (ZGD-1, 19. in 72. člen, ZPod, 84., 153. člen), v nekaterih primerih tudi imena družbenikov oz. članov (ZPod, 111. in 116. člen), ter neobvezne dodatne sestavine (ZGD-1, 13. člen). Oznaka dejavnosti ni tipizirana in že sama prispeva k prepoznavnosti podjetja, npr. *Frizer, Frizerstvo, Frizerski studio, Frizerski salon, Frizeraj, Frizerski atelje, Frizerraj, FrizeRaj, Frizerska Kamrca, Frizerija* (Bizi). Kot dodatna sestavina imena nastopa priimek podjetnika, rojstno ime ali njegova različica, včasih pa prosto izbrana beseda, t. i. domišljjski/fantazijski dodatek.

Ime društva sestavljajo besede *društvo, združenje, družina* ali *klub*, oznaka dejavnosti in neobvezna dodatna sestavina (ZDru-1, 10. člen).

4.2 Stavbe se evidentirajo le po naslovu,¹⁹ izjeme so enote kulturne dediščine, h katerim se prištevajo tudi arheološka najdišča in deli naselij kot celota. Register kulturne dediščine (RKD) uvaja dvodelno ime vpisane enote, ločeno z vezajem, po zgledu *Kraj - Ime objekta (Ljubljana - Cerkev sv. Nikolaja)*, v razdelku Sinonimi pa navaja vzporedna poimenovanja. Ker za ime prevzema najpogostejše rabljen izraz v literaturi, imena pogosto niso niti uradna niti sistematizirana. Prva beseda v imenu se privzeto piše z veliko začetnico, preostale z malo, ne glede na vsebnost lastnega imena (*Dornava - Dvorec Dornava : Dornava - Park dvorca Dornava*). Enaka

¹⁸ Gložančev (2002: 111) imena podjetij skupaj z imeni izdelkov imenuje poslovna imena. Zdi se, da se izdelki obravnavajo vrstno ter se identificirajo le s proizvajalcem ali znamko (tip 1: *jajčne testenine Mlinotest, kremni sladoled Planica*).

¹⁹ Imena, kot so *Kozolec, Peglezen, Esmeralda*, so poljudna. Lektorice takšna imena sicer ločujejo na nezaznamovana (*Benečanka* – Ulica IX. korpusa 2, Piran) in zaznamovana (*Bajadera* – Stegne 23c, Ljubljana).

imena razločuje s predložnim krajevnim določilom, dodanim imenu objekta (*Ljubljana - Cerkev sv. Simona in Jude na Viču : Ljubljana - Cerkev sv. Simona in Jude v Črnučah*) (Navodila 2014: 15, 16; RKD).

5 Težave pri prepoznavanju lastnega imena

Vsak izpis s samimi velikimi črkami onemogoči izločitev imena, dvojnice porajajo dvom o najprepoznavnejši različici, opisne zveze pa ime celo zamolčijo. Enotnost imen v referenčni literaturi je zato zelo pomembna, saj najnovejša izdaja ni vedno najdostopnejša (*Potoški stol* (Geopedia) – *Potoški Stol* (VAS 2013: 51)).

5.1 Vsebinska protislovja

Zdi se, da neuzaveščenost posameznih imen ne izvira le iz dvojnične rabe ter neustaljene obravnave imen na ravni pomenskih skupin (brezna – jezera – gradovi – podjetja ipd.), temveč izhaja iz notranje pomenske napetosti.

5.1.1 Besedilna določnost

Če gre skozi Bohinj samo ena železniška proga, gre za edinstvenost, kar nakazuje lastnoimenskost, hkrati pa umanjkanje podobne danosti in s tem potrebe po razločevanju pomeni, da opisna zveza *bohinjska proga* (ES 1987: 300) povsem zadošča; Jezikovna svetovalnica sicer priporoča zapis *Bohinjska železnica* (Dobrovoljc 2019).²⁰ Zaradi ustaljenosti, jasnega sotvarja ali pretežnega sklicevanja na eno izmed danosti se občna zveza rabi tudi tedaj, ko vrstna oznaka ni več nedvoumna: oba karavanška predora sta poimenovana opisno – kot *predor Karavanke* in (*železniški*) *predor Karavanke (pri Hrušici nad Jesenicami)*. Prim. *knežji kamen, franciscejski kataster* (edini v tedanji Avstriji), (*Urškin*) *povodni mož*.²¹

5.1.2 Prvine vrstnega pomena (*Celjan* ‘(vsak) prebivalec Celja’)

Pravopis lastnoimenskosti ne omejuje na otipljivo, zato posameznost lahko razumemo v okviru binarnega nasprotja (nosilec lastnosti – nenosilec lastnosti). To utemljuje zapis *Slovenec* in *Neslovenec*, *Praslovenec*, *jaz (mi) – Drugi* (fil., psih.), pa tudi stopenjsko dojemanje posameznosti: prebivalec planeta (*Zemljan*), celine (*Azijec*), države (*Belgijec*), pokrajine (*Valonec*), mesta (*Kairčan*), četrti (*Rožnodolec* ‘prebivalec Rožne doline’). Zgolj dogovorno sem ne prištevamo poimenovanj posameznikov glede na prepričanje ali udejstvovanje pri kakem pro-

²⁰ Podobno so lektorice v anketi poudarile, da drugi tir občutijo kot vrstno poimenovanje, čeprav bi zvezo lahko razumeli kot ime projekta.

²¹ V anketi lektorica opozarja na zadrego pri baletni predstavi ob otvoritvi slovenskega predsedovanja Svetu Evropske unije – v nasprotju s slovarskim delom SP 2001 se je odločila za zapis *Urška* in *Povodni mož* zaradi sklicevanja na Franceta Prešerna. Podoben primer še *Ojdip* in *S/sfinga*.

jektu, slabšalna imena pa se pišejo z veliko in malo začetnico. V predlogu novih pravopisnih pravil o veliki in mali začetnici (VMZ 2021, § 39–40) se mala začetnica povezuje z izpeljavo iz »stereotipno pripisane lastnosti« (polentar 'kdor je polento = Italijan'), vendar pa to ne razloži zapisa *čefur*, saj ta ne izraža pomenske motivacije kot npr. *južnjak* ali *dvakrat žgani*. Podobno se dvojno obravnavajo bajeslovna bitja, a brez utemeljitve: *Giganti*, *Erinije*, *Titanide* – *gorgona*, *harpija* (VMZ 2021, § 31, 32). Ker gre za prvobitna grška božanstva, bi jih bilo smiselno obravnavati enotno (kot družino, narod), čeprav bi jih bilo mogoče ločevati glede na množičnost²² ali možnost porajanja (dojemanje kot vrsta, rasa). O mali začetnici ne dvomimo le pri metaforičnem prenosu, ki je izrazito vrsten: *gorgona* 'grda, strašljiva ženska', *satan* 'hudoben človek'.

5.1.3 Možnost dvojne razlage

V trditvi *Slovani so se do 8. stoletja naselili v V/vzhodnih Alpah* sta mogoči tako velika kot mala začetnica. Pojem vzhodnoalpskega prostora je lahko razumljen opisno 'vzhodni del Alp', torej manj določno (*vzhodne Alpe*), ali pa kot geografska enota (*Vzhodne Alpe*). Velika začetnica bi se lahko pridržala le za geografska strokovna besedila, vendar pa bi to zavrlo prenos znanja med različnimi znanstvenimi disciplinami, če je v resnici mišljeno točno določeno območje.

5.1.4 Izražanje (tj. polastnoimenjenje) jedrne sestavine (O/*občina Kranj*)

Zdi se, da si prej omenjeni tipi 1, 5, 12, 14 oz. 4, 6, 15 nasprotujejo: pri prvi skupini se občnobe-sedno jedro zaradi splošnega pomena (lahko) opušča, pri drugi pa kljub temu polastnoimeni (Šivic Dular 1998/99: 265).²³ Razliko lahko utemeljimo z neskladjem med pomensko skupino širšega in ožjega imena: *Ljubljana* je zemljepisno ime, *Občina Kranj* pa stvarno, čeprav je določilo samo po sebi zemljepisno ime.²⁴ Zastavlja pa se vprašanje vsebinske razlike zapisov *občina Kranj* in *Občina Kranj*.²⁵

22 Množina načeloma nakazuje vrstnost, vendar so entitete lahko poimenovane tudi kot kolektiv, zlasti kadar je posamezno znotraj njega natančneje določeno z desnim določilom ali vzporednim poimenovanjem: *Brižinski spomeniki* – *Brižinski spomenik (BS) I, BS II, BS III; Dioskurja* – *Kastor in Polidevk*.

23 Prim. tvorbo skrajšanih imen iz jedra in ne določila: *Ljubljansko barje* → *Barje* (Dobrovoljc in Jakop 2011: 60).

24 Seveda to ne velja za predmetnost, ki jo dojemamo vrstno: *jablana Majda* (*posaditi majdo*), *torta Pavlova* (*pavlova z vaniljevo kremo*), *nagrada Goncourt* (*prejeti goncourta*), *koktejl Sex on the Beach* (*piti sex on the beach*).

25 Furlan idr. (2000: 20, 35) razliko razlagajo pri zgledih *Republika Slovenija* 'državna skupnost in njeno vodstvo, uprava' – *republika Slovenija* 'ozemlje pod upravo Republike Slovenije'. Tovrstno ločevanje na družbenoupravno enoto in ozemlje, ki ga upravlja, bi lahko razširili tudi na pravne osebe v smislu ustanov in poslopij v njihovi lasti/posesti (Državni zbor RS 'državnoupravno telo iz 90 poslancev' – državni zbor RS 'poslopje Državnega zbora RS'). Vprašanje je, ali je ta redko rabljeni pomenski odtonek smiselno zaznamovati v pisavi: *V občini Kamnik živi 30.000 ljudi*. – *Na območju Občine Kamnik živi 30.000 ljudi*. To utegne še bolj zaplesti izražanje zaradi vprašanja dopustnosti metonimije: *obiskali smo Državni zbor* ali *državni zbor*?

5.1.5 Zgradbena pretvorljivost imena oz. dvojničnost

Možnost krajšanja zveze z rodilniškim določilom kaže na sprejemljivost nerodilniških dvojnic (*cerkev sv. Jožefa* → [*cerkev*] *Sv. Jožef*), kar pa vpliva na dojemanje določila (SP 2001, § 68, 97), da naj bi bila ime in priimek kot del stvarnega imena v rodilniku (*Gimnazija Franceta Prešerna – Licej France Prešeren, Institut Jožef Stefan*). Pravopisna zgleda *Banjška planota – Banjšice, Negevška puščava – Negev* (SP 2001, § 140, 204; VMZ 2021, § 71) pa kažeta še nesorazmernost pri obravnavi občne sestavine: ob pridevniškem določilu se ta pojmuje kot del lastnega imena (*Savinjska dolina, Blejski strateški forum*), ob samostalniškem pa ne (*dolina Savinje, strateški forum Bled*). A ustaljeni so tudi zapisi, ki od tega odstopajo, npr. *Dolina Triglavskih jezer, celjski grad (Stari grad)*.

5.1.6 Sopomenskost raznopisnih izrazov (*marsovec – Nezemljan*)

Prebivalci Zemlje so *Zemljani*, Marsa pa *Marsovci*. V vesolju pa živijo *Nezemljani* ali *marsovc*i, *vesoljci*, isti pomen se torej izraža z različno rabo velike začetnice. Prim. *satan – Skušnjavec* (VMZ 2021, § 32, 33).

5.1.7 Poimenovanja, ki ustrezajo več kategorijam (mejna poimenovanja tipa *Jud*)

Pravopisna pravila pri homonimih za pripadnika narodne, jezikovne in verske skupnosti si lahko nasprotujejo. Dobrovoljc in Jakop (2011: 67–69) zato razmišljata o prednostni lestvici pravil. Imena skupnosti, katerih etnična zavest je tesno povezana z jezikom ali vero (*Judje, Druzi, Parsi, Jezidi*), bi se zapisovala kot narodi z veliko začetnico tudi ob temi vere ali jezika, takšna razlika je informativna, hkrati pa ne odpravlja razlikovalnega zapisa, kadar je sobesedilno jasno, kateri vidik je poudarjen (prim. SP 2001, § 134–135: *Latinec* ‘pripadnik ljudstva’ – *latinec* ‘kdor zna latinščino’). Drugi tovrstni nasprotujoči primeri so: dogodek in prireditel/ projekt (sploh ker se danes dogodek rabi tudi v pomenu ‘prireditel’), etnična in vrstna pripadnost (*smrkec* ‘vrsta bitij’, kot lisica, jazbec).

5.1.8 Lastna imena v razlagalni vlogi (metaimena)

Kadar se stalni pridevek ali lastno ime opisnega značaja ohrani v izvorni obliki, se pomen pogosto izrazi v oklepaju ali navednicah kot prosto prevedeno pojasnilo, pri čemer se rabi velika ali mala začetnica in včasih zveza *tako imenovani* ipd.: *Eratosten Pentathlon (peterobo-jec), Baal Hamon, »gospodar kadilnih oltarjev«* (ČČ2 1997: 154, 208). V anketi pa se lektorice za navednice v tem primeru niso odločale.

5.1.9 Stavčna imena

Lektorice opozarjajo na poimenovanja s stavčno zgradbo, ki da jih pogosto oddelimo od preostalega besedila z navednicami, ležečim zapisom in tudi veliko začetnico: *Igrali smo se »Človek, ne jezi se« in »Ugani kdo?«, Pri pisanju uporabite možnost Sledi spremembam.*

5.2 Uradno in poljudno ime

Raba v državni upravi in strokovnih (zlasti pravnih) besedilih ob pravopisu upošteva nomenklaturne smernice ter poenoteno lektorsko prakso službe, pristojne za jezikovna vprašanja v državni upravi. Njeno stališče je, da se vsa nepolna in neuradna imena zapisujejo z malo začetnico,²⁶ s čimer se vsi državni organi obravnavajo enako; kot imena razumejo zlasti ustanove in njihove odseke ter naslove listin, kot občna poimenovanja pa označbe finančnih skladov, kohezijskih programov, razvojnih mehanizmov ipd.²⁷ Načelo je včasih v nasprotju z rabo (pravniki) in medinstitucionalnim slogovnim priročnikom Evropske unije, ki težita k pogostejši rabi velike začetnice, sklicujoč se na nesistemske zapise v že sprejetih aktih. A noveliranje zakona je priložnost tudi za jezikovne popravke.

5.2.1 Obstoje uradnega imena se pri stvarnih lastnih imenih tudi pri neuradnih zvrsteh pogosto upošteva kot merilo pri zapisu velike začetnice, čeprav se že v osnovi krši z opuščanjem pravnoorganizacijskih oznak. Opira se na člen 103 (SP 2001): »[O]rganizacijsk[e] enot[e] pišemo z veliko začetnico samo, če gre za uradne naslove.« Pravilo ni povsem jasno, saj kot primerno navaja neuradno ime *Filozofska fakulteta v Ljubljani*.²⁸ Utemeljitev z naslovi (SP 1950, § 23) je kritiziral že France Tomšič (1955: 244–245), češ da je s tem razumeti le naslove na poštinih dopisih ali samostojne napise, saj gre za občne zveze, katerih razločevalna prvina je krajevno ime (*kmetijska zadruga Velike Lašče*).

Tudi če je merilo zapisa vnos v PRS, ta ne vsebuje:

- a) imen podenot, ki niso samostojni subjekti: *Center starejših Pristan Vipava* (enota Zavoda Pristan), *Sektor za prevajanje* (enota Generalnega sekretariata Vlade Republike Slovenije);
- b) imen proizvodnih enot oz. obratov na napisih, jedilnikih, informativno-promocijskem gradivu, spletnih straneh, v e-naslovu (ZJRS, 18. člen): podjetje Gostišče Ribič, d.o.o., Seča, upravlja gostinska obrata z napisoma *Gostilna Ribič* in *Beach bar*;
- c) imen iz registra izbrisanih enot (hramba papirne dokumentacije je obvezna 10 let, ZPRS-1, 23. člen).

26 Služba malo začetnico zagovarja tudi za odsek besedila, če ni rabljen v naslovu, saj je tedaj dojet vrstno, velika začetnica pa je rabljena le položajno v naslovju (*Priloga 1 → Seznam volišč je v prilogi 1, Sklep št. 12 → Zadeva se uredi skladno s sklepom št. 12*); podobno bi veljalo v zaključnih delih in člankih (napisi nad preglednico in pod sliko): *Slika 1: Zemljevid Posočja*. – *S slike 1 je razvidno ...* Prim. VMZ 2021: § 102c.

27 Zapis tovrstne predmetnosti je begal tudi lektorice v anketi, npr. *K/jotski protokol, P/pariški podnebni sporazum, R/rimski pogodbi; S/sklad za pravični prehod, S/sklad za okrevanje in odpornost; N/norveški finančni mehanizem, M/mehanizem za skladnost; P/program EU za mir in spravo*. Iate in Evroterm pri tem nista enotna (Sklad za pravični prehod – sklad za pravični energetski prehod; sklad ETF – Sklad HNS).

28 Če besedno zvezo razumemo vrstno, jo pišemo z malo (*Tobačna tovarna Ljubljana – Delam v tobačni tovarni v Ljubljani; Univerza v Mariboru, Univerza v Ljubljani – Študira na univerzi v Mariboru, ne v Ljubljani*) (SP 2001: § 104). Toda zgledi prvega tipa niso več v celoti enakozvočni dejanskim imenom, zaradi predloženega dopolnila dobijo opisni značaj; drugi tip zgledov izraža nasprotje, torej zaradi dvočlenosti že sam kaže na vrsto.

5.2.2 Načina polnega izpisa, tj. zaporedja enot, pravopis ne določa. V strokovnih člankih s področja naravoslovja se ob avtorjih navede ustanova delovanja, a v pristavčni obliki: *Enota za virologijo, Veterinarska fakulteta, Univerza v Ljubljani*. Namesto roditeljske vezave se včasih uporabi predložna (*Sektor za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS*). Ta imena se pogosto zapisujejo z veliko začetnico tudi brez navedbe nadrejenih enot, zlasti v internih besedilih.

Iz registrov prav tako ni mogoče izhajati pri imenih nekdanjih držav in upravnih enot. Samostalniške imenovalniške zveze se pogosto navajajo vrstno (*vojvodina Koroška, dežela Kranjska, L/ljubljanska gubernija*), saj prevod zavestno ne upošteva uradnega imena, ker je to težko dostopno ali pa se pojavlja v več (jezikovnih) različicah.²⁹

Zgradba registriranih imen je določena, a ni poenotena in je pogosto pravopisno neustrezna. Večji del besedila je lahko izpisan s samimi velikimi črkami, kar otežuje rabo velike začetnice. Proti merilu uradnosti govori tudi to, da imena vse bolj le olajšujejo predstavitev neke danosti v širši javnosti, v registrih pa nedvoumno identifikacijsko funkcijo prevzemajo evidenčne številke. V Registru kulturne dediščine (RKD) je to evidenčna številka dediščine (EŠD),³⁰ pri živalih matična številka in številka čipa (ZOO Ljubljana, LifeLynx), zavedena v državnem veterinarskem registru, pri muzejskih eksponatih in likovnih delih inventarna številka. Muzealije načeloma sploh nimajo imena, prirodoslovne zato, ker gre za vzorce iz narave, neodvisne od človeka, arheološke, ker prvotno ime ali lastnik nista znana. Pri likovnih delih pa obstajajo celo imenske dvojnice, nastale zaradi avtorjeve spremembe naslova dela, ljudskega ali prevodnega poimenovanja. Dvom o uradnosti teh poimenovanj je tudi vzrok, da se pogosto zapisujejo z malo začetnico ali v navednicah.

Kadar je za promocijo izbrano osebno ali prebivalsko ime, ni težav, saj ga kot tako tudi prepoznavamo (*Leonora* – okostje samice brazdastega kita, *Anka* – model ankilozavra; oboje v Prirodoslovnem muzeju Slovenije (PMS); *Emonec* – rimski nagrobni spomenik v Narodnem muzeju Slovenije (NMS)); kadar pa je opisnost poimenovanja prepoznavna glede na sotvarje, se izraz dojema kot občna besedna zveza: *neveljski mamut* ali *mamut iz Nevelj* (PMS), *pozlačen bronast kip (emonskega meščana)*³¹ (NMS). Mejni primeri pa so izjemni, a v javnosti manj uzeveščeni primeri najdb, npr. *časa bogov* (NMS), *sovji skifos* (Tolminski muzej), *modra posoda*

²⁹ Zgled je *rimski imperij* (*rimsko cesarstvo*) kot splošno ime za rimsko državo ne glede na državno ureditev (to ime se rabi že za leto 121 pr. n. št. (AEZ 1999: 28–29)): imperij torej v pomenu 'velika država' in ne 'država z dednim vodjo z neomajno oblastjo'. Vzrok za to je verjetno tudi nejasen prehod v cesarstvo, saj se je Oktavijan Avgust razglašal za branitelja republike, vendar bi potem pričakovali tudi zapis *vzhodnorimsko cesarstvo* in ne *Vzhodnorimsko*, saj gre za kasnejšo, zgodovinarsko poimenovanje. Sploh bi za državo tolikšnega obsega in kulturnega pomena pričakovali nedvoumno pravo ime.

³⁰ V predpisih naslov ni vselej usklajen s polnim imenom, ki ga uvaja napovednik »enota dediščine« in EŠD, npr. *Odlok o razglasitvi Gradu Ptuj za kulturni spomenik državnega pomena in »enota dediščine Ptuj - Grad (EŠD 583)«*. V besedilu se po navedbi EŠD rabi občna nanašalnica *grad*.

³¹ *Enciklopedija Slovenije* (1989: 37) in *Slovenika* (2011: 278) kipu sicer že namenjata samostojno geslo Emonski meščan.

z *Gospodsvetske* (Mestni muzej Ljubljana) (GSS; Hieng 2019; MPG), ki bi se prav lahko pisali z veliko začetnico, zlasti ob krajšanju ustaljenih zvez (*modra posoda* z *Gospodsvetske* → *modra posoda* → **Modra posoda*).

5.2.3 Tudi naslovi knjig, filmov, oper in baletov izkazujejo dvojničnost, kar otežuje izbor imena, ki nedvoumno označuje izvirno delo (novi prevodi pa so prepoznani po vsakokratnem naslovu, če se ta razlikuje od ustaljenega). Dela se zaradi uveljavljenosti imen le redko preimenujejo, največkrat zaradi vsebinskega približevanja izvirniku (*Beg iz seraja* → *Ugrabitev iz seraja* (W. A. Mozart: *Die Entführung aus dem Serail*)) ob soglasju širše skupine strokovnjakov. Pri ustaljeni rabi imen se ustanove opirajo na strokovne priročnike in lasten arhiv.

Sklep

Zapis velike začetnice je zaradi izražanja zunajjezikovne stvarnosti izredno zapleteno pravopisno poglavje. V več primerih je pisava velike začetnice prepuščena piscu glede na pomen (prim. PSJ 1995.; § 11, 25, 27, 28, 30, 36c; SP 2001, § 104, 141, 145; MVZ 2020, § 102), a pisec lahko zaradi uzaveščenega pravila o slogovno ustrežnejši mali začetnici preveč posploši vrstno razumevanje imena. Uveljavljeno načelo, da se velika začetnica rabi le pri navedbi uradnega imena, je smiselno, a ne zanesljivo in vseobsegajoče pomagalo. Tudi raba v leksikonih in enciklopedijah pogosto ni enotna in opisna poimenovanja ali izpisi s samimi velikimi črkami še poglobljajo zadrego pišočių.

Elaborat Furlan, Gložančev in Šivic Dular (2000) je zaradi sistematičnosti ter upoštevanja pravopisa in obstoječih registrov trdno izhodišče za dopolnitev in ažuriranje pomensko-imenskega nabora stalnih besednih zvez z lastnim imenom, ki se načeloma polastnoimenijo, znotraj zemljepisnih in stvarnih lastnih imen. Glede na zgradbene in pomenske značilnosti bi bilo takšen nabor mogoče oblikovati tudi za lastna imena bitij, hkrati pa bi bilo smiselno natančno popisati in razložiti izjeme.

Z veliko začetnico načeloma zapisujemo imenovalniške samostalniške zveze pri sodobnih administrativnih enotah, ustanovah in podjetjih, društvih in strankah (*Občina Kranj*; *Splošna bolnišnica Izola*; *Pivovarna Laško Union (d.o.o.)*; *Društvo Srebrna nit*), kadar ne označujejo ozemlja, ki ga upravljajo, ali stavbe sedeža, preostala stvarna in zemljepisna imena pa redko oziroma le v nekaterih okoliščinah (označbe na zemljevidih). Zapis jedrnega poimenovanja z veliko začetnico ob rodilniškem določilu je zelo pogost pri stvarnih imenih (*Ulica Tončke Čečeve*), pri zemljepisnih pa razmeroma redek (*dolina Save* – *Dolina smrti*). Podobno so pri stvarnih imenih, enodelnih ali dvodelnih, pogosta predložna imena (*ulica Pod Hribom* – *Gostilna Pri Peclju*), pri zemljepisnih imenih ter podvrsti stvarnih – naslovih umetniških del – pa prevladuje nepolastnoimenjena predložna zveza kot del celote (*Ledenik pod Skuto* – *slika Dekle v naslanjaču*). Zveza pridevnika in lastnega imena se kot celota pri imenih bitij načeloma ne polastnoimeni (*mali Kris*), pri zemljepisnih pa pogosto, če označuje točno določen podareal (*slovenska Istra* – *Vzhodne Alpe*).

Novi pravopis bi rabo velike začetnice med piščimi še bolj uzavestil, če bi za sezname, kazala in označbe na zemljevidih določil pisavo vrstnega dodatka z malo začetnico, četudi proti pravilu o veliki začetnici kot znamenju začetka povedi (SP 2001, § 29), oziroma bi se v kazalnih občna beseda v stalnih zvezah z lastnimi imeni stavila za imena, ločena z vejico (Savica, slap), na zemljevidih pa bi se opustila, če bi bila vsebina razvidna iz vrisanih znamenj (npr. izvir, jezero, slap), namesto samih velikih črk v nekaterih imenih pa bi se rabile velika začetnica in kapitalke. Potrebna je še jasna hierarhizacija nekaterih pravil ter določilo o interpretaciji občne besede za kazalnim ali svojilnim zaimkom (prim. PSJ 1995: 32); z malo začetnico je smiselno pisati razlagalni prevod, podan v pristavku.

Literatura in viri

- AEZ 1999 = Meta Sluga (ur.), 1999: *The Times: Atlas evropske zgodovine*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Ajpes = <www.ajpes.si>
- AS 1996 = Miha Kovač (ur.), 1996: *Atlas Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- AS 2015 = Karel Natek (ur.), 2015: *Atlas sveta za osnovne in srednje šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- BENEDIČIČ, Tjaša, 2018: Lastna imena v turističnih brošurah o Ljubljani in njihovi prevodi v angleščino. *Jezik in slovstvo* 24/1. 117–129.
- BIZI = Poslovni asistent Bizi. <www.bizi.si/>
- BREZNIK, Anton, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- ČČ2 1997 = Irena Trenc Frelih (ur.), 1997: *Klasična doba: Helenistična doba*. Zbirka Človek in čas. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- DOBROVOLJC, Helena, 2019: *Kako pisati »Južna železnica«?*. Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. <<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/3510/kako-pisati-ju%C5%BEna-%C5%BEEleznica>>
- DOBROVOLJC, Helena, idr., 2020: *Kje pa vas jezik žuli? Prva pomoč iz Jezikovne svetovalnice*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- DOBROVOLJC, Helena, JAKOP, Nataša, 2011: *Sodobni pravopisni priročnik med normo in predpisom*. Ljubljana: Založba ZRC.
- ES 1987–2002 = Marjan Javornik (ur.), 1987–2002: *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Evroterm = Večjezična terminološka zbirka. <evroterm.vlada.si>
- FURLAN, Metka, GLOŽANČEV, Alenka, ŠIVIC DULAR, Alenka, 2000: *Pravopisno ustrezen zapis zemljepisnih in stvarnih lastnih imen*. Ljubljana: Geodetska uprava RS.
- Geopedia = <http://www.geopedia.si/#T105_x499072_y112072_s9_b4>
- Gigafida 2.0 = <<https://viri.cjvt.si/gigafida/>>
- GLOŽANČEV, Alenka, 2002: Hrematonimi. *Jezikoslovni zapiski* 8/2. 109–131.
- GSS = Grški sovji skifos. Tolminski muzej. <www.tol-muzej.si/zanimivosti/atiski-sovji-skifos-z-mosta-na-soci>
- HIENG, Primož, 2019: Starodavna modra posoda z Gosposvetske zaslovela po svetu. *Delo*, 9. 3. 2019.
- IATE = <iate.europa.eu/home>
- KLINAR, Stanko, 1996: Široke, globoke pravopisne razpoke. *Planinski vestnik* 96/2. 70–75.
- KOLARIČ, Rudolf, 1955/56: Stenarjeve knice. *Jezik in slovstvo* 1/4–5. 121–123.
- LAMBERT, Aaron, 1997: *Proper Names*. Kingston: Queen's University. <www.bac-lac.gc.ca/eng/services/theses/Pages/item.aspx?idNumber=46559911>

- LENGAR VEROVNIK, Tina, 2021: Velika začetnica: med odsliskavanjem stvarnosti, jezikovnim sistemom in pravopisnim dogovorom. *Jezik in slovstvo* 66/2. 43–53.
- LUBAŚ, Władysław, 1967: Pripombe o pomenu lastnih imen. *Jezik in slovstvo* 12/5. 146–151.
- MPG = Modra posoda z Gosposvetske. Mestni muzej Ljubljana. <mgml.si/sl/mestnimuzej/razstave/470/modra-posoda-z-gospovetske>
- NAVODILA 2014 = BENEDIK KREITMAYER, Katja, idr., 2014: Navodila za pripravo predloga za vpis v register nepremične kulturne dediščine. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. <www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/INDOK/3344b674ef/RKD_opis_navodila_09.pdf>
- PATERNOSTER, Alenka, 2011: Slovenska imena bitij in zemljepisna imena v turističnih vodnikih in virih informativne narave, prevedenih v francoščino. *Vestnik za tuje jezike* 3/1–2. 7–22.
- PETEK, Tomaž, 2013: Jezikovna (ne)pravilnost zapisov zemljepisnih lastnih imen na cestnih krajevnih tablah v Republiki Sloveniji s poudarkom na slovenski Istri. *Annales: Serries historia et sociologia* 23/2. 439–450.
- PSJ = PEŠIKAN, Mitar, JERKOVIĆ, Jovan, PIŽURICA, Mato, 1995: *Pravopis srpskoga jezika: školsko izdanje*. Novi Sad, Beograd: Matica srpska, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- PV = Premogovnik Velenje. Jaški. <www.rlv.si/o-nas/o-podjetju/zgodovina-in-tradicija/jaski>
- RKD = Register kulturne dediščine. <gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>
- SAVNIK, Roman, 1971–1980: *Krajevni leksikon Slovenije: repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in turističnimi podatki vseh krajev Slovenije*. Ljubljana: DZS.
- SKO = Seznam katastrskih občin. <cen.gov.si/JavniVpogled/help/KO.html>
- Slovenika 2011 = IVANIČ, Martin (ur.), 2011: *Slovenika: slovenska nacionalna enciklopedija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SP 1899 = *Slovenski pravopis*. Dunaj: C.-kr. zaloga šolskih knjig.
- SP 1920 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- SP 1935 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. <www.fran.si>
- SVL 2003–2005 = KOCJAN BARLE, Marta, BAJT, Drago (ur.), 2003–2005: *Slovenski veliki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- ŠEKLI, Matej, 2013: K Miklošičevi primerjalni skladnji sklonov slovanskih jezikov. Andreja Žele (ur.): *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve)*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 427–433.
- ŠIVIC DULAR, Alenka, 1998/99: Skladijska določitev lastnega imena. *Jezik in slovstvo* 44/7–8. 259–268.
- ŠKOFIC, Jožica, 2014: Zasnova vseslovenskega slovarja narečnih hišnih in ledinskih imen. *Annales: Series historia et sociologia* 24/2. 293–306.
- TOMŠIČ, France, 1955: Še o veliki začetnici. *Jezik in slovstvo* 1/8–9. 241–245.
- VAS 2013 = MLAKAR, Vlasta (ur.), 2013: *Veliki atlas Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- VMZ 2021 = Velika in mala začetnica. Pravopis 8.0. <www.fran.si/pravopis8/Poglavje/3/velika_in_mala_zacetnica>
- Zakon o društvih (ZDru-1). *Uradni list RS*, št. 64/2011. <pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4242>
- Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1). *Uradni list RS*, št. 42/2006, 60/2006, 26/2007, 33/2007, 67/2007, 100/2007, 10/2008, 68/2008, 42/2009, 65/2009, 3/2011, 91/2011, 32/2012, 57/2012, 82/2013, 55/2015, 15/17, 158/2020, 18/2021. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4291>

Zakon o javni rabi slovenščine (ZJRS). *Uradni list RS*, št. 86/2004, 8/2010. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3924>

Zakon o javni rabi slovenščine (ZJRS). *Uradni list RS*, št. 86/2004, 8/2010. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3924>

Zakon o matičnem registru (ZMatR). *Uradni list RS*, št. 37/2003, 33/2006, 59/2008, 106/2010, 11/2011, 67/2019. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3354>

Zakon o osebnem imenu (ZOI-1). *Uradni list RS*, št. 20/2006, 43/2019. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3890>

Zakon o podjetjih (ZPod). *Uradni list RS*, št. 55/1992. <pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1877>

Zakon o poslovnem registru Slovenije (ZPRS-1). *Uradni list RS*, št. 49/2007, 33/2007, 19/2015, 54/2017. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3726>

Zakon o poslovnem registru Slovenije (ZPRS-1). *Uradni list RS*, št. 49/2007, 33/2007, 19/2015, 54/2017. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3726>

Zakon o vinih (ZVin). *Uradni list RS*, št. 105/2006, 72/2011, 90/2012, 111/2013, 27/2017. <www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4816>

Živi Kras/Carso = <www.krascarso-carsokras.eu/images/stories/KATJA/kras_brosura.pdf>